ՄԱՅՐ ԴԻՒԱՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ ՎԵՆԵՏԿՈՅ - Ի Ս. ՂԱԶԱՐ

(Շար. տես Բազմ. 1924, էջ 189)

ԿԸ.

Իպրահիմ փաշա անուամբ տաճկի մը քրիստոնեայ դառնալուն շուրջ կը գտնենք հետեւեալ հետաքրքրական նկարագրութիւնը։

Գիրաւայժաի և. Գերյարգելոյ Հսրդ մերում Մխիթարայոյ Աբբայի վերլուծական զորդիական ողջոյն

... Յառաջ քան զտարի մի տաճիկ ոմն որոյ անունն էր ապրահամ, որ եհմուտ ի գաթէգումէնոն վէնէցիոյ, և մկրտեցաւ, զոր և ուսուցանէր խաչատուր վարդապետն, գիտեմ զի առեալ զդրամս բազմաց՝ փախեաւ ի վենետիկոյ ընդ այլոց տաճկաց. սա հանդիպեալ է ի ճանապարհի կնոջ Նեմցէի էլչիին կոստանդինուպօլսոյ ընդ գալն նորա անտի աստ. և խնդրեալ է զնա ածել զինքն ի վենետա առ ի լինել քրիստոնեայ, և մկրտիլ. և ես տեսի զնա աստ ի վենետա և ճանաչեցի. և ջանայ մկրտիլ, որպէս ասեն հայք։ Սա յորժամ եռես զիս՝ փախեաւ յայլոց իմոց. և ես յայլ անգամ ևս տեսի զնա, բայց ոչ ցուցի զծանօթութիւն։ Իսկ ես ասացի Հայոց թէ ես գիտեմ զսա մկրտեցեալ զոլ. վասն որոյ ասացին ինձ ծանուցանել եպիսկոպոսին։ Եւ ես պարաւանդեալ ի խղճէ մտաց՝ գնացի և ծանուցի նմա. և նա առաքեաց զիս առ գաբէլանն գարտինալին. իսկ սա ասաց զի գրիցեմ զվկայութիւն թէ որպէս գիտեմ զնա մկրտեցեալ զոլ, և ուստի՞ ճանաչեմ զնա։ Իսկ ես պատասխանեցի բանի, և ոչ կամեցայ գրով զի մի՞ ընկղմիցեմ զիս ի սպաղմունս։ Գնացի և առ էլչին վէնէցիոյ, և սէգրէթարն ասաց թէ ոչ կարէ տալ պատասխանի, զի պարաւանդեցեալ է այսօր գրել զգիրս փստի, և այլն։...

Յամի Տեառն 1737
Յունիսի 1 Վենետա

Նուաստագունեղ Ցառայ
Հ. Թ[էոդորոս] Յ[ովհաննէսեան] ի Կ. Անդօնեան

ԿԹ.

Այս երկրորդ նամակաւ, մէկ քանի ուրիշ տեղեկութիւններէ զատ, նոր մանրամասնութիւններ կու տայ Նոյն Հ. Թ. Յովհաննէսեան՝ Իպրահիմի կրոնափոխութեան շուրջ։

digitised by A.R.A.R.@

Գերապայծառի և գերյարգելոյ Տեառն Տեառն Մխիթարայ
Աբբայի Հօրդ մերում մատուցանեմ զխոնարհական ողջոյն։

.... տրտմեցայ իմանալով զիջուածոյ բազկաց Գերյարգելութեանդ. Տէր Յիսուս ինքն առողջացուսցէ։ .... ոլքան առ իպրահիմ պաշան, գիտելի է, զի ճշմարտեցաւ ասացեալն իմ, բայց իբր ի ծածուկ, զի պատրի դաւիթն քննեալ է զնա, և գտեալ է զնա որպէս և ես ասացեալ էի նմա։ Եւ նա ասացեալ էր, թէ վասն այն ասացեալ է զինքն գող տաճիկ, և կամիլ մկրտիլ, որպէս զի էլչիին կինն տիրութիւն առնիցէ նմա, և բերցէ ի պէշն, առ ի դնել զնա ի պաշտօնի իմիք, և այլն։ Իսկ պատրի Դաւիթն ասաց ինձ, ոչ ումեք ասել զնմանէ, թէ իսկապէս այն տաճիկն իցէ, և այժմ նա կրթէ զնա յիւս հաւատոյ, և զգեցեալ է նա զզգեստս նէմէցի։... Մինչ եկն [պաշպալովցի Տէր Մինասն] ի Վիեննա՝ պարծէր և ասէր, թէ Աղաչայ Պետրոսն 240,000 զօլաթայ դնէ, որպէս զի ինքն լինիցի (այսինքն Տէր Մինասն Խնկանոսեան) եպիսկոպոս ի վերայ պաշֆալովին. զի ինքեանք ոչ կամին ընդունիլ զգերապատուելի Տէր Մինասն կեռլացին եպիսկոպոս ....։.. իրակութիւնք գերապատուելի տէր Մինասին արդէն իսկ կատարեցան, միայն սպասէ տիպլօմային, և գալստեան թագաւորին ի լաքսէմպուրգէն, որպէս զի գնացեալ առաջի նորա՝ ընկալցի ի ձեռանէ նորա ի պարանոց իւր զխաչն եպիսկոպոսական, և զթագն հայրապետական, զոր տացէ Աստուած մեր։....

Մնամ պատրաստական յամենայնի
Նուաստագունեղ ծառայ
Հ. Թ. Յօհաննէսեան ի Կար. Անգօնեան

Յամի Տեառն 1737
Յունիսի 15 ի Վիեննա

P. S. *Դարձեալ մեծ պատրաստութիւն գոյ պատերազմի աստէն. և այնքան ստիպով գործեն զնաւսն, մինչ զի զԴ նաւսն արդէն իջուցին ի ջուրն, և զԴ կալերսն ևս յուսամ զկնի ամանց աւուրց իջուցանելոց, և զբազում մեծամեծ թօփս մերձ նաւուցն պատրաստ տեսի ...։*

Լ.

Կը վախճանի Հ. Յ. Բուզայեան Պելկրատու մէջ և իրեն կը յաջորդէ Հ. Միք. Վ. Սեբաստացի։

Սա կը գրէ այս շահեկան նամակը ճանապարհէն, դեռ իր պաշտօնատեղին չհասած։

Գերյարգելոյ Տեառն Տեառն Մխիթարայ Աբբայի
գորովագութ հօրդ իմոյ

..... ի վաղիւն թերևս գնայցեմ ի սուրբ սեմէփաննոս, տակաւին ոչ տեսի վասն զբաղմանցս, նաև կայսրն մեծ հանդիսիւ գայ յեկեղեցին, լինին թափուռք, արձակմունք հրացանից, զի է տարեդարձական օրն ազատութեան վիեննայու ի տաճկաց, որ է 15 սեպ. և թէ հարցանէք ի կողմանէ պատերազմի, ոչ գոյ նոր ինչ. և ո՛չ ինչ գրոյց, այլ այս միայն, զի սէտիօն վիտինու յետս քարշեալ, զի փռինչիփէ լօրէնայոյ եկեալ է աստ, որ է փեսայ կայսերն. և եղբայրն նորին անկեալ ի մեծ հիւանդութեան ի ճանապարհին մնացեալ է և ի կողմն պօսնայու զոչ ինչ գործ գործեալ են, այլ անդ եղեալ կոտորմունք ի մեծազոյն թուոյ ասեն. ԺԴՌ [14,000], վասն առման օզուու մօսկօֆու աստ տօնանմայ

digitised by A.R.A.R.@

արարեալ են. իբրու մի ամիս է։ Դեռ ասեն թէ թագաւորն տաճկաց զգիր ուղարկեալ կայսերն խնդրել առնել զխաղաղութիւն ի մէջ երիցն։ Դեռ զոյ աստ սուտ զրոյց, թէ վենետիկցին ևս առնէ պատերազմ ընդդէմ տաճկաց զի գ40 նաւ զինուորեալ ուղարկեալ է ընդդէմ տաճկաց։ — ... վասն Իպրահիմին, այսինքն մալքօին. մալքօն եկաւ մեր լայիքօին հետ մեր վանգի, ինձ կամէր խոստովանել զիւր որպիսութիւնն, Հայր Թէոդորոսն ինձ ծանոյց զորպիսութիւն նորին.....։

Գերյարգութեան քում

Գրեցաւ յամի Տեառն 1737ին

Մնամ պատրաստական ծառայ ամենայնի

Սեպտեմբերի 14ին

Հայր Միքայէլ Վ. Սեբաստացի

1 գիր ի վենայու

ՀԱ.

Վերնագիր չկայ հետագայ թուղթին վրայ, վասն զի մասն է կորստուած նամակի մը. սակայն, յայտնի է, գրուած է առ Միխիթար։

Հ. Միքայէլ Վ. քաղաքական դէպքերու խղճամիտ շարունակութիւնն է որ կը հաղորդէ Վենետիկ։

... Դարձեալ եթէ կամիք իմանալ զլուր ինչ ի կողմանէ պատերազմի, հաւաստի և ճշմարիտ լուր ոչ զոյ. ի լաւ անդր ամենեին ոչ զոյ. բայց ի վատթար կողմ պէսպէս զրոյցք զոն. մսրլուի տղան ասաց թէ 30,000 չափ զօրք հիւանդ կայ, վիտինու տկէն քաշուեր են, անդէն անկեալ է հիւանդութիւնն, վասն այսորիկ քաշուեր են ի կողմն դմշվարաց։ Եւ յայլմէ ասացեալ ի նիշու կողմէ խմբին 16,000 զօրք ուղարկեալ ի կողմն պօսնայու տաճիկքն զոլով բազումք, ի մէջ առեալ զնոսա և կոտորեալք։ Եւ յայլոց, թէ զօրք տաճկաց ի կողմունս գռայովու եկեալ բանակեալ, ի ձմեռանս կամ զդմշվար, կամ զպէլիրատ պաշարէ։ Եւ յայլմէ, թէ ի մէջ զօրաց մոսկօֆու ևս հիւանդութիւն անկեալ, յետս քաշեալ, պէնտէրի առնուլն ոչ է ճշմարիտ, ասէն աւելի չարիք լսենք, քան թէ ի վէնէտիկ։ Աստ զապրանս տաճկաց և յունաց որք են ստորադրեալք տաճկաց կնքեալ և իբր յարգելանոցի եղեալ էին. երկու օր է, որ բացին և թոյլ ետուն։ Կայսր ոչ է աստ, այլ արտաքոյ քաղաքին, ի յանտառս յամենայնումն աւուր որս զնայ. ոմանք ասեն թէ առ ի փարատել զվարանմունս իւր առնէ զայս, ասեն թէ ուր գտանիցի արդեօք փրինչիփէ եճէնիոսին պէս, որ զպատերազմ կառավարիցէ։ Ցորժամ մեռեալ է Եւճէնիոսն, տաճիկքն ասացեալ են աստ, կէթտի կառթալլն մի գանատը.... Դեռ լուայ թէ ի նիշու հայեր եկեալ են ի պէլղրատ, ևս մի քահանայ իրիցկնով. լուայ ևս թէ ի ստամպոլ եայսախճի են եղեալ ի դրունս եկեղեցեաց հռումց և հայոց, զի տուայ արասցեն վասն պատերազմին։....

Գերյարգութեան քում

Գրեցաւ յամի Տեառն 1737ին

Մնամ պատրաստական ծառայ ամենայնի

սեպտեմբերի 21ին

Հայր Միքայէլ Վ. Սեբաստացի

2 գիր ի վենայու

digitised by A.R.A.R.@

ՀԲ.

Պաշպալովի կամ Եղիսաբեթուպոլսի առաքելութիւնը մշակողներէն մին է Հ. Թէոդորոս վարդապետ Յովհաննէսեան Պաշպալովցի, որուն երկրորդ թուղթն է որ կը հրատարակենք հոս։

Նա իր քաղաքէն առ Մխիթար կը ղրկէ պատմական տեղեկագրութիւնս։

Օ. Ե. Յ. Ք. = Օ[րհնեալ]։ Ե[ղիցի]։ Յ[իսուս]։ Ք[րիստոս]։

Գերապայծառի և Գերյարգեցելոյ Տեառն Մխիթարայ Աբբայի
Հօրդ մերում արժանաւորագունեղի՛ մեծաւ խոնարհութեամբ զոտս համբուրելով
մատուցանեմ զորդիական ողջոյն, և այլն։

. . . . . բոլոր դրանսիլվանիայ յոգւոց հանեն սակս մեծի երկիւղի, և ի ահացուցիչ կարծեաց եկելոց ի վերայ տիեզերաց, մինչ զի գրեթէ ամենեքեան զամենայն գոյս իւրեանց փախուցին ի սիպին, ոչ միայն հայք, այլ նաև մաճառք. և զոյ ձայն թէ Պօնաւվալ ուրացօղն, և Ռագօցիին որդին բազմութեամբ զօրաց տաճկականաց մտանելոց են ի դրանսիլվանիա, և եկեալ՝ հրաման եհան, զի ամենայն մաճառք զինուորիցին. (ենթ պատրուակի, թէ ընդդէմ տաճկաց մարտնչիցին, բայց վախճան նորա էր, զի ի գալ տաճկին և Ռագօցիին՝ սոքա պատրաստք լիցին առ ի մարտնչիլ ընդդէմ կայսերն)։ Բայց իբրև իմացաւ կայսրն՝ հրաման եհան, զի մի՛ ոք մաճառ զինուորիցի։ Եւ այս յոյժ բարի եղև վասն հայոց. քանզի առաւել երկնչիմք ի ընտանի թշնամեաց, այսինքն ի մաճառաց, քան թէ ի տաճկաց։ Իսկ վերոասացեալ Ճէնիրալն իբրև իմացաւ, թէ ի յայտ եկին դաւաճանութիւնք նորա՝ էառ զթունալի ըմպելի, և այնպէս սատակեցաւ։ Գարձեալ լուաք թէ մօսգովն առեալ իցէ զՊէնտէր, և տաճիկքն տուեալք իցեն նմա զերկիրն մինչև ի սահմանս Թունային. բայց այսու պայմանաւ, զի յայսմիկ ձմեռան մնասցեն տաճիկքն յերկիրն յայն մինչև ի գարուն, իսկ ի գարնան ելցեն ինքեանք, և ռայէն մնասցէ անդ ի ներքոյ մօսգին։ Ոչ զոյ շաբաթ, յորում ոչ լսիցեմք զնորագոյն լուրս երկիւղալիցս. ուստի եմք ի մեծի նեղութեան և ի կասկածանս։ Գարձեալ ի յանցեալ թղթոջ աղաչեալ էի թէ գրիցէք ինձ, եթէ վէնէտիկցիք առեա՞լ իցեն զմօռայ թէ ոչ. քանզի այսպէս լուեալ էի ի կեռլայ, թէ զկէսն Մօռայի առեալ իցեն....։ Իսկ ես մեծաւ բաղձանօք տեղեկանալ կամիմ զտպագրութենէ Մեկնութեան Աւետարանին և զյառաջացմանէ վանիցն, զոր կամէիք առնել ի Բատուա։.....

Մնամ պատրաստական յամենայնի
Նուաստագունեղ ծառայ
Հ. Թէոդորոս Յովաննիսեան
կրօն. ի կարգէ Անդօնեան

Գրեցաւ յէլիզապէթ քաղաքն
1737 *Նոյեմբերի* 1

ՀԳ.

Բուզայեանի մահուան շուրջ կը գտնենք՝ Հ. Միքայէլի հետագայ նամակին մէջ՝ կարևոր մանրամասնութիւններ, որոնք կը ծառայեն միանգամայն անոր կենսագրութեան իբրև նորագոյն աղբիւրներ։ Բաց աստի՝ մեր նամակագիրը կու տայ ինչ ինչ ժամանակակից լուրեր։

digitised by A.R.A.R.@

Գերյարգելեոյ Աբբայ Հօրդ իմոյ, տեառն տեառն Մխիթարայ
Աստուածաբանութեան վարդապետի

Բազմաւ կարօտիւ և սիրալիր ողջունիւ յայտ լիցի գերյարգութեան քում, զի ահա հազիւ զկնի ութից աւուրց գալստեան իմոյ աստ, եղեալ եղէ ի վերայ պաշտօնի իմոյ յեպիսկոպոսէ տեղւոյս, և նախ վասն ստանցայ[1] գրել տալոյ և առնլոյ երկու ֆիօրին ծախս գնաց զափէլանի եպիսկոպոսի. այս այն է զոր զհայր յակոբն խոստովանեցուցեալ և զվերջի օծում տուեալ է նմա, և սա զամենայն ինչ գրեալ է թէ զգրեանս և թէ զլաթեղէնս, եղեալ ի մէջ տապանակի կնքեալ, հրամանաւ եպիսկոպոսին ոչ ետուն ինձ, այլ զբանալիս առեալ տարան և պահեն մերձ ինքեանց, և՛ ասացին թէ տէկոէթօ զոյ, զի միսիօնարաց ինչն են սրբոյ ժողովոյն փռօփականտաֆիտոյ և ասացին թէ գրեա մեծաւորին քոյ, զի ծանուսցէ սրբոյ ժողովոյն, որ տայցեն զհրաման, տալ քեզ զայսոսիկ իրս....: Խիստ վարանման և տրտմութեան մէջ եմ վասն պատերազմի թէ զինչ հետևելոց է, մինչ ի սոսա ուժ ինչ ոչ երևի այժմ. և տաճիկն զազանացեալ, ի կողմունս զռովայու ամայացուցեալ է, գերելով, սպանանելով և քանդելով: Աստ ասեն թէ ի հետևեալ զարնանս վէնէտիկցին ևս ելանէ ի պատերազմ. բայց թուի թէ սուտ իցէ...: Թանկութիւն կերլեաց և դժուարագիւտ:... ի նիշու բազումք եկեալ են աստ խուժադուժք, հիւանդութիւնք բազումք ի մէջ քաղաքիս, ևս ի մէջ հայոց... ... Այս Նիսայի տղաս (ծառայն Հ. Միքայէլի), զբազում և զարմանալի աշխատութիւնս և զծառայութիւնս արարեալ է հայր յակոբին ի ժամանակս հիւանդութեան նորին, ինքն միայնակ մինչև ի յաւանդումն հոգւոյ նորին. ցաւն հայր յակոբին խիստ դառնագոյն և աղետալի, ինքն ասեր է բերանովն թէ եօթ ցաւ ունիմ, ոտից մինչև ի լանջն ուռուցեալ, ի մի կողմն վէրք բացեալ, երկար ժամ ի նոյն կողմն կալով... ապա թէ զակաւ կերակուր ընդունիլ կարէր ի մէջ գիշերի, այն ևս մնայր ի կոկորդն, և ասացեալ է. այս ինչ պինդ հոգի ունիմ....:

Գերյարգութեան քում
Մնամ պատրաստական ծառայ ամենայնի
Հայր Միքայէլ Վ. Սեբաստացի

Գրեցաւ յամի Տեառն 1737
Նոյեմբերի 12ին
2 գիր, ի Պէլրղատու

1. Աղաչանք, խնդիր:

Հ. ՂԵՒՈՆԴ ՏԱՑԵԱՆ

Շարունակելի

(Քամիէն) շարժուած ծաղիկը աւելի բոյր կ'արձակէ:

※

Նաւահանգիստ հասնելէն վերջ, ո՛րչափ քաղցր է յիշել անցած փոթորիկները:

※

Սողալու համար ծնածը չի կրնար թռչիլ: